

Paulina Sokołowska
WDiNP, Uniwersytet Warszawski

Recenzja książki *The Politicization of Europe: Contesting the Constitution in the Mass Media*, Paul Statham, Jörg Trenz, Routledge Studies on Democratising Europe 2012, stron 205

Recenzowana publikacja pt. *The Politicization of Europe: Contesting the Constitution in the Mass Media* zasługuje na zainteresowanie już choćby z tego powodu, że dotyczy zagadnienia niezwykle ważnego dla badaczy nauk politycznych, medioznawczych, socjologicznych oraz studiów europejskich, tj. polityzacji Unii Europejskiej (UE), której przejawem jest „zarówno wzrost znaczenia Parlamentu Europejskiego jako reprezentanta demokratycznej woli politycznej, jak również narastająca tendencja do obejmowania zainteresowaniem Unii coraz to nowych obszarów polityki, także tych, które dotąd uznawane były za wyłączne domeny państw członkowskich” (Szczerski, [www. pressje.pl/media/pressje_shop/article/article__issue_112.pdf](http://www.pressje.pl/media/pressje_shop/article/article__issue_112.pdf)).

Monografia została wydana w 2012 r. przez wydawnictwo *Routledge* w serii publikacji o demokratyzacji Europy zatytułowanej *Routledge Studies on Democratising Europe*, pod redakcją Erika Oddvara Eriksena oraz Johna Erika Fossuma, koncentrujących się na perspektywach rozwoju demokracji w państwach europejskich poprzez zwalczanie niesprawiedliwości społecznych, promowanie idei partycypacji oraz współstanowienia prawa.

Publikacja jest efektem ośmioletniej współpracy Paula Stathama¹, Jörga Trenza², Johna Erika Fossuma³ oraz sześciu partnerów z Danii, Niemiec, Holandii, Norwegii, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii. Monografia ta jest reakcją na debaty publiczne nad *Traktatem ustanawiającym konstytucję dla Europy* w ogólnokrajowych mediach angielskich, francuskich i niemieckich.

Treść książki tworzy jasną i logiczną całość, która została podzielona na trzy części o zrozumiałej, klarownej kompozycji i formie umożliwiającej wybiórczą problemową lekturę. W części pierwszej zarysowano ramy teoretyczne rozważań nad polityzacją Europy, naświetlono aspiracje instytucjonalne i społeczne oczekiwania w procesie tworzenia konstytucji dla Europy, jak również wymienia działania instytucji unijnych i organizacji pozarządowych na rzecz budowy europejskiej sfery publicznej oraz europejskiego społeczeństwa obywatelskiego. W drugiej części opisano przemiany sfery publicznej we Francji, Niemczech i Wielkiej Brytanii związane z odrzuceniem *Traktatu ustanawiającego konstytucję dla Europy*. W części trzeciej przedstawiono proces powstawania konstytucji dla Europy oraz przyczyny jej politycznej kontestacji i krytyki publicznej. Natomiast w zakończeniu książki autorzy zaprezentowali możliwe scenariusze dalszej polityzacji UE.

We wstępie autorzy książki uznali, iż polityzacja UE była nieunikniona. Z punktu widzenia państw członkowskich należących do strefy euro, gdzie polityka monetarna jest publicznie dyskutowana i często kwestionowana z powodu kryzysu zadłużenia (w Grecji, Portugalii, Irlandii, Hiszpanii i we Włoszech), wydaje się zaskakujące, że mniej niż dziesięć lat temu, główną troską elit europejskich był brak zainteresowania unijnych obywateli projektem integracyjnym (Statham, Trenz, www.uio.no/english/

¹ Paul Statham jest profesorem nauk ekonomicznych oraz dyrektorem Centrum Badań nad Migracjami (*Sussex Centre for Migration Research*) na Wydziale Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Sussex w Wielkiej Brytanii. Paul Statham jest również współautorem takich książek jak na przykład: *Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe (Social Movements, Protest and Contention)*, University Of Minnesota Press 2005, *Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics: Comparative European Perspectives*, Oxford University Press 2001, *The Making of a European Public Sphere: Media Discourse and Political Contention (Communication, Society and Politics)*, Cambridge University Press 2010.

² Jörg Trenz jest profesorem studiów europejskich, koordynatorem Centrum Nowoczesnych Studiów Europejskich (*Centre for Modern European Studies*) na Uniwersytecie w Kopenhadze, w Danii, adiunktem w Centrum Studiów Europejskich (*ARENA, Centre for European Studies*) na Uniwersytecie w Oslo, w Norwegii. Jörg Trenz jest współautorem również takich książek jak na przykład: *Rethinking the Public Sphere Through Transnationalizing Processes: Europe and Beyond (Palgrave Studies in European Political Sociology)*, Palgrave Macmillan 2013, *The New Politics of European Civil Society*, Routledge 2010.

³ John Erik Fossum jest profesorem nauk politycznych Uniwersytetu Kolumbii Brytyjskiej (*University of British Columbia*) w Kanadzie.

research/interfaculty-research-areas/democracy/news-and-events/events/conferences/2012/papers-2012/Statham-Trenz-wshop3.pdf). Zdaniem autorów, z jednej strony, wzrost upolitycznienia może być postrzegany jako korzystny dla europejskiej demokracji: zwiastuje „normalizację” decyzji podejmowanych na poziomie UE poprzez włączenie ich w ramy krajowych polityk państw członkowskich, z drugiej strony, sam jego rozwój może być zagrożeniem dla demokracji, prowadzącym do wzrostu ruchów i tendencji populistycznych, a w niektórych przypadkach reakcji ksenofobicznych związanych z upolitycznieniem decyzji i dominacją woli politycznej najsilniejszych państw. Publiczne kontrowersje związane z powstaniem konstytucji Unii Europejskiej oraz procesem ratyfikacji traktatu konstytucyjnego w niektórych państwach członkowskich zainicjowały proces upolitycznienia UE, co wiązało się z większą widocznością tejże organizacji międzynarodowej w masowych debatach publicznych, w których wówczas szeroko komentowana była zasada pierwszeństwa prawa wspólnotowego.

W pierwszej części monografii pt. *The EU's Constitution-making: institutional aspirations and public expectations* przedstawione zostały rozważania teoretyczne nad procesem polityzacji UE, a w szczególności nad przebiegiem debat publicznych w mediach masowych we Francji, w Niemczech i w Wielkiej Brytanii. W rozdziale tym opisane zostały również działania, jakie podejmowane były przez instytucje unijne oraz organizacje pozarządowe na rzecz budowy europejskiej sfery publicznej oraz europejskiego społeczeństwa obywatelskiego. Przykładami tychże inicjatyw, podjętych na szczeblu instytucjonalnym, są m.in. wzmocnienie unijnej demokracji, zachęcanie obywateli do szerokiej debaty publicznej i umożliwienie osiągnięcia konsensu w sprawie przyszłości UE. W tej części książki zrelacjonowane zostały także instytucjonalne i społeczne oczekiwania wobec ostatecznej wersji *Traktatu ustanawiającego konstytucję dla Europy*. Autorzy konkludują, iż konstytucja dla Europy miała stać się najważniejszą reformą Wspólnot Europejskich i UE w ich historii, miała ona stworzyć nowe prawo unijne oraz nowy system instytucjonalny składające się na nową UE posiadającą szeroką podmiotowość międzynarodową. Negatywne wyniki referendum w Holandii i we Francji w 2005 r. ukazały głęboką rozbieżność pomiędzy tym, co było reklamowane przez europejskie elity polityczne jako traktat konstytucyjny, a roszczeniami i oczekiwaniami europejskich obywateli wobec „eurokonstytucji”. Autorzy wyciągają kluczowy wniosek, że pomimo tego, traktat konstytucyjny stał się zasadniczą częścią traktatu rewizyjnego, określanego traktatem lizbońskim.

Część druga opracowania, zatytułowana *The EU's Constitution-making and the transformation of public spheres in France, Germany and Britain: visibility, inclusi-*

veness and contestation, została poświęcona przemianom sfery publicznej we Francji, w Niemczech i w Wielkiej Brytanii związanym z odrzuceniem traktatu konstytucyjnego. Po negatywnych wynikach referendów w Holandii i we Francji Europa weszła ponownie w okres niepewności i zawirowań. Traktat konstytucyjny spowodował pojawienie się niepokoju gospodarczych, politycznych i społecznych w UE. Studium przypadku fiaska francuskiego referendum w sprawie ratyfikacji konstytucji europejskiej pokazało, że w warunkach zwiększonej uwagi publicznej i mobilizacji wyborców w referendum, polityzacja integracji europejskiej jest bardziej prawdopodobna. Na przykład, rozbieżność poglądów francuskich partii politycznych w sprawie ratyfikacji konstytucji dla Europy oraz wynik francuskiego referendum zmieniły tematykę debat publicznych – dyskursy pt. „Za czy przeciw Europie?” zastąpiono dyskusjami na temat „Jaka Europa dla Francji?”.

Niezwykle interesująco prezentują się kolejne dwa rozdziały w tej części pracy, w których przedstawiono założenia dotyczące rozwoju europejskiej sfery publicznej (zatytułowane *Making Europe Visible? The Spatial Transformation of Mass Mediated Public Debates* oraz *Making Europe Inclusive? The Transformation of Political Actors' Participation in Public Debates*). Pierwszym ważnym założeniem jest widoczność Europy w mediach masowych. Drugim natomiast jest dostęp europejskiej opinii publicznej do wiedzy na temat europejskich procesów decyzyjnych. Autorzy wskazują na zależność między mediami a opinią publiczną. Biorą pod uwagę przede wszystkim widoczność UE i jej działań na rzecz obywateli wszystkich krajów członkowskich, jak również powszechną dostępność do informacji na temat decyzji podejmowanych przez elity polityczne oraz reprezentowanie opinii publicznej na forum społecznym. Formy europeizacji sfery publicznej opisują w sposób trajektorialny (tj. pionowy i poziomy). W rozumieniu pionowym sensem przekazu jest przedstawianie informacji przez media międzynarodowe na temat integracji europejskiej oraz działań podejmowanych przez UE, natomiast w rozumieniu poziomym prezentowane są stosunki pomiędzy krajami członkowskimi.

Autorzy pokazują również, jak rzadko obecne w dyskursach publicznych są postulaty obywateli państw członkowskich. Postulaty wobec UE wystosowane przez przedstawicieli europejskiego społeczeństwa obywatelskiego, do których zaliczają się związki zawodowe, przedsiębiorcy oraz organizacje pozarządowe stanowią zaledwie jeden procent. Zdecydowaną większość, ponad dwie trzecie, stanowią roszczenia rządów państw członkowskich, Komisji Europejskiej i Europejskiego Banku Centralnego. Bardzo jasno pokazuje to specyfikę UE, która jest silnie zdominowana przez elity

polityczne, przy braku otwartości na podmioty funkcjonujące w społeczeństwie obywatelskim. W związku z powyższym autorzy książki wysuwają wniosek, iż jednym z problemów UE jest widoczna dominacja elit krajowych i europejskich w dyskursie politycznym.

Tematem trzeciej części pt. *The EU's Constitution-making and the emergence of party political contestation and critique* jest proces powstawania konstytucji dla Europy oraz jej polityczna kontestacja. Autorzy badają kwestię upolitycznienia UE na podstawie referendum, głównie francuskiego, ale również tych, które odbyły się w Wielkiej Brytanii oraz w Niemczech. Kluczowym elementem tej części opracowania jest kwestia przekazania decyzyjności opinii publicznej, a odebrania jej elitom politycznym. Analizowane są również proces formułowania pytań referendalnych oraz dyskusja prowadzona na forum publicznym przez polityków. Polityzacja UE sprawia, że krajowi politycy, biorący udział w europejskich przetargach politycznych, przestali być wyłącznymi dysponentami władzy publicznej, stając na równi z innymi podmiotami usiłującymi wpłynąć na treść podejmowanych decyzji. Debaty prowadzone przez konkretne partie polityczne miały na celu informowanie opinii publicznej o możliwych skutkach przyjęcia Konstytucji UE.

Ostatnią część, a tym samym całą publikację, kończy rozdział pt. *The EU's public politicization: lessons from the Constitution and prospects for the future*, w którym autorzy przedstawiają dezaprobatę wobec konstytucjonalizacji UE wyrażaną w debatach publicznych we Francji, Niemczech i Wielkiej Brytanii.

Podsumowując, publikacja *The Politicization of Europe: Contesting the Constitution in the Mass Media* zasługuje na uwagę i przychylne przyjęcie z uwagi na to, że jest jednym z nielicznych opracowań dotyczących polityzacji UE. Tematyka niniejszej monografii nie była do tej pory podejmowana w polskiej literaturze przedmiotu. Tym samym można ją potraktować jako istotne uzupełnienie wiedzy badaczy zajmujących się integracją europejską oraz procesami politycznymi, jakie zachodzą w Europie.

Jedynymi polskojęzycznymi publikacjami, w których podjęto próby analizy zjawiska polityzacji integracji europejskiej są dwa artykuły dr. hab. Krzysztofa Szczerskiego z 2011 r. zatytułowane: *Unia Europejska jako polityczny oksymoron. Wewnętrzne sprzeczności integracji: siła czy słabość?* (Szczerski, http://www.politykarozwoju.obserwatoria.malopolska.pl/Files.mvc/346/Unia_Europejska_Dylematy_XXI_wieku.pdf) oraz *Wewnętrzna sprzeczność jako istota integracji europejskiej* (Szczerski, http://pressje.pl/media/pressje_shop/article/article__issue_112.pdf). Artykuły te jednak nie odnoszą się bezpośrednio do polityzacji UE, natomiast opisują polityzację integracji

europejskiej w kontekście ponadnarodowej międzyrządowości jako nowego pola reprezentacji interesów narodowych państw członkowskich UE.

Monografia jest także ważnym głosem w debacie na temat polityzacji w wymiarze instytucjonalnym (wzrost znaczenia Parlamentu Europejskiego jako reprezentanta demokratycznej woli politycznej) oraz polityzacji w wymiarze przedmiotowym (wzrost zainteresowania UE coraz to nowymi obszarami polityki, także tymi, które dotąd uznawane były za wyłączne domeny państw członkowskich).

O wyjątkowych walorach recenzowanej książki stanowią głównie: jej aktualność i ranga podjętej problematyki, doborowy skład zespołu autorskiego, wysoki poziom naukowy wszystkich zawartych w książce rozdziałów oraz profesjonalna redakcja naukowa⁴. Uznanie budzi zarówno logiczna sekwencja podjętych przez autorów rozważań, inteligentny podział na części, jak i interesująca treść poszczególnych rozdziałów. Jednym z wielu atutów recenzowanej książki jest również jej międzynarodowy charakter, dzięki czemu możliwe jest przeprowadzenie analizy porównawczej debat publicznych nad *Traktatem ustanawiającym konstytucję dla Europy* we Francji, w Niemczech i w Wielkiej Brytanii. Z pełnym przekonaniem można ją zarekomendować wszystkim zainteresowanym procesem powstawania konstytucji dla Europy, a także zagadnieniami polityzacji Unii Europejskiej i jej roli w kształtowaniu relacji pomiędzy państwami członkowskimi.

Bibliografia:

Szczerski Krzysztof, *Unia Europejska jako polityczny oksymoron. Wewnętrzne sprzeczności integracji: siła czy słabość?* [w:] *Unia Europejska. Dylematy XXI wieku*, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2011, http://www.politykarozwoju.obserwatoria.malopolska.pl/Files.mvc/346/Unia_Europejska_Dylematy_XXI_wieku.pdf

⁴ Książka ta została zredagowana przez Erika Oddvara Eriksena, profesora nauk politycznych norweskiego Uniwersytetu w Tromsø oraz Johna Erika Fossuma, profesora nauk politycznych Uniwersytetu Kolumbii Brytyjskiej w Kanadzie. Obydwaj profesorowie pracują w Centrum Studiów Europejskich (*ARENA, Centre for European Studies*) na Uniwersytecie w Oslo, w Norwegii. Efektem ich współpracy jest wiele książek oraz publikacji naukowych dotyczących Unii Europejskiej. Jedną z nich jest praca na temat strategii legitymizacji Unii Europejskiej, w której zaprezentowana została koncepcja „Unii opartej na prawach podmiotowych”, E. O. Eriksen, J. E. Fossum, *Europe in Search of Legitimacy: Strategies of Legitimation Assessed*, *International Science Review* 2004, nr 4. Inne tytuły publikacji tychże autorów to np. *Rethinking Democracy and the European Union*, *Developing a Constitution for Europe*, *Representation through Deliberation - the European Case*, *Bringing European democracy back in - Or how to read the German Constitutional Court's Lisbon Treaty ruling*, *Europe in Search of Legitimacy: Strategies of Legitimation Assessed*, *Europe in Search of Legitimacy: Strategies of Legitimation Assessed*, *Democracy through strong publics in the European Union*.

Szczerski Krzysztof, *Wewnętrzna sprzeczność jako istota integracji europejskiej*, http://pressje.pl/media/pressje_shop/article/article__issue_112.pdf

Statham Paul, Trenz Jörg, *The Politicization of the European Union: From Constitutional Dreams to Euro-Zone crisis Nightmares*, <http://www.uio.no/english/research/interfaculty-research-areas/democracy/news-and-events/events/conferences/2012/papers-2012/Statham-Trenz-wshop3.pdf>